

Рецензия

за научната продукция на гл. ас. д-р Тина Николаева Георгиева „във връзка с участието ѝ в конкурса за академичната длъжност „доцент“ от проф. д. и. н. Румяна Ангелова Михнева

Представената рецензия се отнася до оценяване на формалните и същностни аспекти на документацията, представена от единствения кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ на обявения от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в брой № 26/ 07.04.2015 на ДВ конкурс за доцент по шифър 2.2. История и археология (нова и съвременна история – история на Русия) - гл. ас. д-р Тина Николаева Георгиева.

Д-р Т. Георгиева е родена на 18 август 1970 г. в София. Тук завършва средното си образование, а през 1995 г. се дипломира в Историческия факултет на СУ по специалност „Нова и съвременна история“ и втора специалност „Новогръцки език и литература“. Работи като журналист и преподавател по гръцки език. В годините от 1998 до 2003 г. е докторант в Историческия факултет, впоследствие е педагог – преподавател по история. През 2003 г. протича успешната защита на доктората ѝ на тема „Славянският въпрос в руската обществена мисъл – 30-те – 50-те години на 19 в.“, година след това е вече редовен асистент в катедрата, с което е поставено началото на професионалното ѝ израстване като университетски преподавател. Днес то следва да премине на следващо ниво – това на хабилитирания преподавател. За това кандидатката е представила убедителна документация, която очертава еволюцията на диренията ѝ, постиженията ѝ в няколко тематични кръга, съсредоточени предимно в сферата на историята на Русия като част от общата и съвременна история.

До момента професионалното развитие на кандидата е свързано с работата ѝ в катедра „Нова и съвременна история“. Комисията, която е допуснала участието ѝ в конкурса е преценила, че тя отговаря на всички изисквания на Закона в частта преподавателска натовареност и същностна характеристика на провежданите от нея лекционни и семинарни занятия. Тина Георгиева е един от малкото версирани не само в областта на общата история, но и конкретно на русистиката млади преподаватели във факултета и по тази именно причина участието ѝ в конкурса е успех както за академичното звено като цяло, така и за нея самата - при положителен изход конкурсът запълва сериозни изследователски и преподавателски ниши. Това ще бъде и водещата нишка в оценката на представената от нея изследователска продукция.

Документите, които го доказват правото ѝ да бъде участник в конкурса са описани в Заявление под вход.номер121/ 03 06 2015 под номера 1 – 6. Документ номер 7 е авторски Списък на публикации.

Съдържанието на представения списък на научни постижения е разделено в формални групи.

1. Монографии - съдържа две заглавия. Първото е публикация на дисертационния труд на кандидата за получаване на научно-образователна степен „доктор по история”, а втората, за която ще стане дума по-долу е представена за оценяване на качествата на кандидата в настоящия конкурс.

2. Статии и студии, в която са описани статии и студии – общо 16, като изрично се следва изискването да не са били цитирани в друг конкурс – става дума за публикации след 2003 г., когато кандидатът вече е с приключила процедурата за придобиване на степента доктор по история (диплома номер 20266/ 09 08 2004).

От формална гледна точка следва да се отчете, че д-р Георгиева е спазила изискванията на член. 24, в частта му, която повелява кандидатите за това академично звание „да са представили **публикуван монографичен труд** или равностойни публикации в специализирани научни издания”, като те не следва да повтарят такива, представените за придобиване на образователната и научна степен "доктор".

С оглед значимостта на конкурса преценявам, че акцентът в рецензията следва да бъде оценката на втората монография на автора „Консерватизъм и национализъм в Русия. Втората половина на 60-те – средата на 80-те години на 19 в.”. В. Търново, Фабер, 2015. с обем 312 стр., съдържаща увод, 3 тематични глави, заключение и раздел онасловен „Библиография” (съдържащ изброяване на използвани архивни материали, периодика, мемоари, дневници и кореспонденция и изследвания по темата).

В раздела Архивни материали са посочени 5 фонда от ОР на РДБ, без да са упоменати прегледаните архивни единици. Посочените фондове от водеща руска библиотека имат пряко отношение към тематиката на изследването като може да се направи бележка единствено към начина на представяне на изворовата база – посочени са общо фондовете, но не и прегледаните архивни единици. Същата бележка може да се направи и за начина на описания на ползваните периодичните издания – без посочени годишните течения. Но тъй като се касае за книга, а не за дисертационен труд, този подход също може да има място. **Вторият раздел на Библиографията** е класическия, назоваван „публикувани извори” и съдържа 77 публикации. **Третият – последен** е съставен от заглавия на изследвания, които са ползвани и съдържа 122 заглавия.

Авторката показва нужната добра осведоменост за състоянието на изследване по темата на руска и чуждоезична литература. Тук е мястото обаче да се направи една препоръка, ако темата се доразработва – прави впечатление, че използваната литература се ограничава до 2010 г., което е

частичен, несъществен, но пропуск на изследването – един от малкото такива. Подчертавам този момент, защото той има и друго значение – видно е, че книгата е готвена преди тази тематика да преживее видимият от няколко години „бум“ т.е. изследователката е формирала тезите и изводите си донякъде, изпреварвайки руска традиция.

Какво следва да бъде отчетено по повод на монографията? Като обобщение относно изворовата и историографска основа на книгата следва да се обобщи, че те са на добро и професионално ниво и отговарят на изискванията, които могат да бъдат представени към един кандидат за званието „доцент“.

Монографичното изследване има три глави: „Възникване и основни принципи на неоконсерватизма“ (с. 23-122) ; „Политическа основа на постреформения консерватизъм“ (с. 123-194) и „Зараждане и прояви на руския национализъм“ (с. 195-291). Преди да се премине към някои конкретни наблюдения върху отделните съставни част на монографията е редно да се каже, че и тематиката, и хронологически период са добре структурирани и подбрани. В уводните думи, засягайки въпроса за методите и целите си, авторката е посочила кои промени в обществото след Кримската война са историческата канава на труда ѝ; какво подклажда стремежа за ревизия на традиционните възгледи и търсене на нови идеологически концепции в Русия. Подчертано е, че ясно се оформя тенденцията именно през избора от нея за изследване период да се наблюдава съчетаването на охранителството с националистическите стремежи. Д-р Георгиева отчита дефицита от анализ именно на руския националистически проект през този период както в руската така и в чуждата историопис и ситуира изследването си не в тесните рамки на процесите в руската история, а го поставя в контекста на по-глобалните процеси, бележани от развитието на „национализмите“ въобще.

Бих подчертала много доброто владеене от страна на д-р Георгиева на научния стил, на поставяне на проблема, на конфликта в него и дефиниране на собственото изследователско поле. Една много дребна бележка относно използването на противоречивите понятия *российский/русский*. Бих препоръчала на кандидатката да не побългарява понятието имперски/държавен, което за това време на руски език е *российский*, като го изписва до средата на руски, с двойно „с“, но без руското окончание. Поначало лично смятам опита да се утвърди това понятие в българския език, което правят и други млади изследователи за нелеп от гледна точка на лингвистиката и бих препоръчала да се изписва описателно вместо *российский* – руски имперски / руски държавен.

1.Обществена значимост на темата. В набора от фрази на публичното говорене двете понятия „консерватизъм“ и „национализъм“, най-често се

употребяват по интуиция и няма значение дали съжителствуват или са упоменати в различен контекст. Споменавам това, тъй като научните спорове са продължаващи, а публичната история често вмества в себе си и емоцията на съвремеността, което автоматично превръща тематиката в противочив за изследване обект - както от гледна точка на историческия процес, така и от съвременното им присъствие в амалгамата от обществени настроения и противоречия. От тази гледна точка на дискуссионност като се почне от терминологията, представената от кандидатката монография „Консерватизъм и национализъм в Русия. Втората половина на 60-те години – средата на 80-те години на 19 в.” (Фабер, 2015) безспорно има място и е сериозен за българската историопис изследователски проект. Отговорът на така посочения дефицит може първоначално да подмине въпроса за съотношението консерватизъм - национализъм, за да се стигне до същността – какво означават тези две понятия, доколко те правомерно се обединяват и какъв е генезисът на еволюцията и съотношението им в историята на Русия през избрания от автора период.

Предвид обширната и дискуссионна платформа, свързана с научни изследвания по тази тематика, д-р Георгиева ясно дефинира обектите, чрез които ще търси смисъла на процесите. Това са определените от нея като представители на посреформената „руска самобитност” – Константин Победоносцев, Михаил Катков, княз Владимир Мещерский, Константин Леонтиев, както и на водещите представители на руските славянофили – Иван Аксаков, Николай Данилевский, Фьодор Достоевски, Юрий Самарин и др. Техните идеи и акции в различна степен присъстват в изследването и очертават търсените от автора отговори на въпроса за съдържанието и самобитността на т.нар. „национално-охранително” направление в имперското обществено развитие през изследвания ясно дефиниран от авторката период. Подчертавам този факт на ясно и смислено изведен хронологически обхват кратко, защото е част от професионалните достойнства на труда.

През последните години въпросите за т.нар. руски национализъм, за ролята на историята, за параметрите на руската европейзация и евразийство са част от обширни дискусии, предимно в политически контекст. Многочислени са научните и популярни публикации, които показват, че тематиката не само не е демодирана, напротив - тя носи в себе си сериозен научен ангажимент и позволява както добросъвестно интерпретиране така и сериозни обществени манипулации - особено в контекста на компенсаторните обществени реакции на фона на разпадането на СССР. Само този факт може да послужи като оправдание темата да бъде обект на разработка и то в страна, несвързана с модната научната догматика на съвременните руски научни школи – последното е безспорен принос на труда. Актуалността на изследването може

да бъде проследено и в друга посока – на възраждащия се в постсъветска Русия консерватизъм, който без да изключва идеите за реформиране, постепенно става защитник на властта и държавността, а в последните години и на укрепващото антизападничество.

Първата глава „Възникване и основни принципи на неоконсерватизма” започва със сакрализирания за руското обществено развитие въпрос, поставен като заглавие на първия параграф „Русия срещу Европа”. В него д-р Георгиева обобщава развитието на кардиналната за руското антизападничество идея – изначалното отличие на Русия от „Запада” – крайъгълен камък на славянофилската идеология. Авторката поставя диренията си в контекста на обществената атмосфера в годините на властването на император Александър II и ролята на тази концепция за укрепване на руското „охранителство”, спиращо европеизиращите реформаторски тежнения.

Без претенции за новост, но като нужен фон, са представени тезите на Николай Данилевски и „ограничения антиевропейзъм” на Константин Леонтиев като д-р Георгиева заключава, че „благодарение на Данилевски и Леонтиев представата за загниващия Запад получава развитие доста преди Шпенглер”. Особено достойнство на тези страница на книгата е търсенето на прецизност в дефинирането на явленията и отчитане на дребните детайли, които очертават спецификите на идеите на един или друг представен руски автор.

Следващите части на тази глава, които формално не са обособени като параграфи, но са отделни части от общо, онасловени: „Европейската заплаха за Русия – либерализъм, демокрация, космополитизъм”, както и „Свещенна Рус – що е то”, „Самодържавие – основа на руската мощ”, „Народът – творец на историята”, „Народ срещу интелигенцията. Народ срещу елит”, „Елитът (интелигенцията) – идеята за антinationалност и измяна”, „Отслабената Русия”, „Консерватизъм против либерализъм: Еднакви наблюдения – различни изводи”. Това е тематичен пъзел, в който авторката се старае да вмести огромната информация, свързана с почти всички аспекти на развитието на Русия през изследваните години, до които се докадва текстът ѝ. На моменти това прави изложението да звучи фрагментарно, но като цяло Тина Георгиева е обхванала водещите линии на историческите процеси и очертала общите насоки и спецификите на идейните внушения на водещи общественици от епохата – К. Леонтиев и неговата елитарна изолираност със страгическо звучене; „колосалното бъдеще” на идеите на Н. Данилевски, предречено от Ф. Достоевски. Както подчертава кандидатът „идеологическите конструкции на Данилевски и Леонтиев разкриват пред Русия „забележителна перспектива в политическо отношение... тя получава право да застане наравно

с великите сили и народи в миналото и настоящето...”. Редом с идеите на цитираните двама автора д-р Георгиева анализира печатните издания и публицистика на М. Катков, монархическите му и охранителни идеи, както и приноса за създаването на руската неоконсервативна идеология. Не са подминати княз Мещерски, Н. Любимов и творбата му „Против течението”. Вписана в анализа и знаковата за отношението към парламентаризма статия на Победоносцев „Великата лъжа на нашето време” и особено важно е това, че от нея се извежда и темата за неговото отрицателно отношение към този вид представителство, възхвалявано от друга страна от славянофилите, привърженици на идеите за свикване на Земски събор. Тук са намерили място и идеите за ролята на народа и промяната в отношението към него на неоконсервативната вълна и славянофилите в лицето на Ю. Самарин, А. Кошелев, И. Аксаков и др.

Авторката не е пропуснала един важен и типичен за периода процес – този на идеализиране на народа и на демонизиране на интелегенцията, изповядвани от славянофилите и намерил за съжаление достойно историческо продължение в последствие. Кавелин си позволява да нарече руската интелегенция „изтънчено развратна, развратна до мозъка на костите си среда”, докато народът има своето осъзнато и дадено му свиеше призвание. В същност именно това е идейното начало на традиционното за следващите радикални идеолози в Русия отхвърляне на интелегенцията като важна обществена страта.

Без да бъде смятано като недостък на книгата въобще и приносите на конкретния параграф бих прероръчала в бъдеще историческите начала на дадено явление да не се ограничават до 19 век, а да се търси еволюцията особено на такива явления, за които става дума тук и свързани с цялостното структуриране на идеологията на Руската империя да приемем от формалното й конституиране по времето на Петър I. Подобен подход би позволил на места да бъдат направени по-ярки и задълбочени изводи. Като цяло следва да се подчертаят два важни за този раздел на книгата момента – изключително доброто познаване на идейните платформи от една страна, а от друга - изобилието на данни, което на моменти създава впечатление на фрагментарност на текста, макар и да става явно въпрос за избор на авторката за постигане на целите на изследването.

Втората глава „Политическа програма на постреформения консерватизъм” е най-кратката като брой страници част на труда, но е синтезирала водещите линии на изследването с брилянтно усещане за времето и неговите противоречия. Не е подминат конфликтът между крайно настроените охранители и управлението на Александър II; между Победоносцев и Милютин, Валуев и Сабуров. Авторката правилно отбелязва, че се наблюдава

процес на стигматизация на либералната и реформаторско настроената част на обществото и елита. Очертаните са вътрешнополитическите фактори на политическата нестабилност и проявите на радикализация. Ясно са показани корените на искането на консерваторите за повече власт и самодържание, възстановяване на руската самобитност и следване на руски път на развитие без експерименти. Добре е дефинирана вътрешната хронология на периода до и след убийството на Александър II, провала на проекта на граф Михаил Лорис-Меликов и оставките на Милютин, Абаза, Сабуров. Мисля, че трудът би спечелил, ако авторката бе отделила по-сериозно внимание на ключовия за развитието на реформите документ на Лорис-Меликов, известен под името *Конституция на Лорис Меликов* и на неговата дейност като цяло. Същевременно подчертавам, че в този раздел на книгата д-р Георгиева е съумяла да нахвърли не само идеите, но и постиженията на водещите политически и обществени дейци и в заключение с основание да оцени, че това е периодът, когато славянофилите и техните идеи се превръщат в своеобразен идеен резервоар. От него черпят и консерватори, и националистическите кръгове при явното приплъзване на охранителите към идейните платформи на славянофилите.

Третата и последна глава е центрирана около идеята за „Зараждане и прояви на руския национализъм“. Повечето съвременни изследователи на историята на Руската империя – 19-20 в. приемат, че императорската власт и руският национализъм не съжителстват в съгласие и хармония, че идеалът за национално единство често встъпва в противоречие с глубинните основания на имперския ред – съсловната система и лоялността на поданиците и най-вече с полиетничния дворянски елит. Промяната настъпва през втората четвърт на 19 в., когато Романовите и имперската бюрокрация започват да се опитват да съвместяват принципа за вярност към династията с националистическите ценности и атрибути. Този подход според мнозинството изследователи се отразява негативно върху формирането на руския национализъм като съзидателна обществена идея, автономна по отношение на формата на държавното управление. Сериозен подтик за активизация през 60-те години става Полското въстание, мобилизиращо всички слоеве на руското общество. Поставени на изпитание са способността на имперската бюрокрация да провежда едновременно мерки за омиротворяване на имперските национални покрайнини паралелно с активната русификация, отговаряща на настроението в центъра. Събитията в Полша се интерпретират както в контекста на влиянието на либералните политики, създали условия за развитие на местни патриотични платформи, така и на провал на имперската администрация по места.

Традиционно в руската историопис битова мнение, че русификацията на западните периферии на империята след 1863 г. е противоположна по дух на реформите на Александър II. Приемаше се, че реформите са „либерални“, докато мерките за потушаване на въстанието са връщане към реакционна вътрешна политика. Едва в последните десетилетия все повече изследователи приеха, че има сложна взаимозависимост между реформите и русификацията и че, сами по себе си, Великите реформи от началото на 60-те години – освобождаването на селяните, създаването на местното самоуправление (земствата), промените в съдебната сфера дават силен тласък на развитието на руския национализъм до неговите вкл. крайни ксенофобски проявления. В тази заключителна глава на труда си д-р Георгиева скрупулъзно излага имена, факти и събития от изучавания период, които доказват същността, проявленията, регионалните особености на процесите на изграждане на руската патриотична и националистическа платформа, както и субектите, повлияние от противоречивостта на крайните проявени на руския национализъм – населението на западните неруски територии и евреите. Много ясно е изведен процесът на колебливост на централните политики, лашкащи се от предоставяне на редица привилегии, специално в данъчното облагане до подминаване и не санкциониране на първите кълнове на активната ксенофобия и антисемитизъм. Цветистият език на Аксаков, наричащ немския елит на т.нар. Остзейски провинции „средновековни мумии, годни само за историческите музеи“ е едно от стотиците доказателства за общественото недоволство от привилегиите на провинциалното неруско дворянство, които могат да се видят на страниците на влиятелната периодика „Руски мир“, „Руска реч“, „Рус“, „Ново време“. Обществените прояви на видни личности от епохата с ярко изразени антисемитски нагласи (ген. Скобелев) и линията на издавания от Иван Аксаков „Ден“, мерките за интегриране на евреите по места специално чрез образование и отношението на православните свещеници, политическият натиск за ограничаване на финското самоуправление – всички тези елементи на събитията от изучаването време не са убегнали от вниманието на автора като особено внимателно са анализирани полската и еврейската компонента на събитията.

Книгата има кратко **Заключение** на 9 страници, което сумира водещите изследователски сюжети.

Освен обществена значимост и научна актуалност, книгата е едно от най-добрите постижения на българската русистика през последните десетилетия. Тя е доказателство за сериозния професионализъм на кандидата, изградените умения да се анализира наличен материал и да се извеждат важните и второстепенни елементи на събитията при това с добър и четивен език. Определени технически недоработки както и наситеността с много

фактология, която крие по-голям потенциал от изведения, са дребни „недостатъци“, които не намаляват общото много положително впечатление от текста.

Към приносите на представената монография на кандидата в конкурса следва да се отнесат и статиите, които са разработени след защитата на доктората ѝ по история (две от тях са преводи). В тях се проявява едно несъмнено достойнство на д-р Георгиева – способността ѝ да ситуира руската проблематика в по-широк европейски и балканистичен контекст, за което допринася и филологическата ѝ подготвеност като елинист.

Като отчитам качествата на представената научна продукция, наличието на сериозен педагогически опит и подготвени лекционни курсове, способността да се работи професионално и критично с изворова база и книжнина по дадена тема, приемам, че д-р Тина Георгиева има всички качества да премине в по-горна степен на научното си развитие като ѝ бъде гласувано правото да заема длъжността „доцент“ по силата на обявения конкурс.

София, 22 август 2015

проф. дин Румяна Михнева